

Eräistä 1600-luvun kirjasuomen tyylipiirteistä

Suomen vanhassa kirjakielessä ei ole kovin harvinaista, että käytetään imperfektiä sellaisissakin tapauksissa, joissa nykykieli vaatisi perfektiä.¹ Tällainen nykyistä laajempi imperfektin käyttö lienee, kuten olen koettanut osoittaa, jäännöstä alkuperäisemmästä kannasta, jonka vallitessa imperfektin käyttömahdollisuudet olivat väljemmät kuin nykyään.² Toisaalta vanhassa kirjakielessä esiintyy myös perfektin käyttöä nykykielen imperfektin funktioissa, joskin tällainen esim. ensimmäisessä suomalaisessa kokoraamatussa (1642) on paljon harvinaisempaa kuin imperfektin käyttö nykyisen perfektin asemesta. Tällaisen nykykielestä poikkeavan perfektin käytön olen osoittanut johtuvaksi vieraiden kielten vaikutuksesta.³

Tällä kertaa kiinnitämme huomiomme viimeksi mainittuun tempusten käytön erikoisuuteen, so. perfektin käyttöön nykyisen kirjakielen imperfektin asemesta, josta ilmiöstä käytän seuraavassa lyhyiden vuoksi nimitystä *perfectum pro imperfecto*. Olen aiemmin selvittänyt tämän käytön esiintymistä 1642:n raamatussa ja sitä vanhemmassa kirjakielessä. MIKAEL AGRICOLALLA on jonkin verran *perf. pro impf.*-tapauksia, joihin ainakin raamatunteksteissä on useimmiten antanut suoranaisen aiheen esikuvana ollut saksalainen

¹ Imperfektin ja perfektin nykyisestä käytöstä ks. O. IKOLA Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen [käytän seuraavassa lyhennettä TMK] I (Turun Yliopiston julkaisuja B XXXII), Turku 1949, s. 46, 59—. Ks. myös O. IKOLA *Studia linguistica* VII (1953) s. 10—, 31—; sama: *Lauseopin kysymyksiä* (Tietolipas 26), Helsinki 1961, s. 104, 124—.

² TMK II (Turun Yliop. julk. B XXXIV), Turku 1950, s. 170; Vir. 1960, s. 364—.

³ TMK II s. 65, 81—, 146.

teksti. Julkaistessaan uudelleen jo ennen julkaisemiaan raamatunkohtia Agricola on muutamissa paikoissa muuttanut tällaisen perfektin nykysuomen mukaiseksi imperfektiksi, kun taas päinvastaisia korjauksia ei näytä olevan.⁴ Westhin koodeksi ja Upsalan suomalaisen evankeliumikirjan katkelma ovat tässä suhteessa suurin piirtein samalla kannalla kuin Agricola.⁵ JAAKKO SUOMALAISEN ja Maskun kirkkoherran HEMMINGIN kirjoissa on myös jonkin verran *perf. pro impf.*-tapauksia.⁶ 1642:n raamatussa on joukko Agricolan suomennoksissa esiintyviä *perf. pro impf.*-tapauksia muutettu imperfekteiksi, kun taas päinvastaiset korjaukset ovat selvästi harvinaisempia.⁷ Tutkimustani varten tein aikoinani tilaston, joka käsittää 1/8:n 1642:n raamatun varsinaisesta raamatuntekstistä. Tässä osassa oli sellaisia imperfekti- ja perfektimuotoja, jotka edustavat nykyisen kirjasuomen imperfektin funktioita, laskelmani mukaan yht. 5073, joista perfektejä 35 eli n. 0,7 %.⁸ On sanomatta selvää, etteivät tällaiset tilastollisen tutkimuksen tulokset voi olla eksakteja, koska monet tapaukset ovat tulkinnanvaraisia, mutta siitä huolimatta tilastokin auttaa asian selvittämisessä. Agricolan teoksissa, Westhin koodeksissa ja Upsalan evankeliumikirjan katkelmassa, mahdollisesti myös Finnolla ja Hemmingillä, *perf. pro impf.* on hieman yleisempi kuin 1642:n raamatussa. Silmiinpistävää eroa ei kuitenkaan ole raamatun ja näiden tekstien välillä.

Sen sijaan EERIK SOROLAISEN kielessä *perf. pro impf.* on aivan yleinen ilmiö, huomattavasti tavallisempi kuin kenelläkään hänen edeltäjistään. Myös Sorolaisen laajasta Postillasta (1621—25) tein tilaston, joka käsitti 1/10 hänen omasta tekstistään (sitaatit jätettiin siis tilaston ulkopuolelle). Nykysuomen imperfektin funktioita edustavia imperfektejä ja perfektejä oli tässä osassa 1426, niistä perfektejä 220 eli n. 15 %.⁹ Sorolainen on siis siihenastisessa kirjallisuudessa tässä suhteessa selvästi erikoisasemassa. Tämä havainto tuntui yllättävältä, kun hänen Postillansa ja katkismuksensa eivät ainakaan pääosaltaan tiettävästi ole käännöstä mistään vieraskieli-

⁴ Mt. s. 70—, 81.

⁵ Lähemmin ks. mt. s. 72—.

⁶ Mt. s. 73.

⁷ Mt. s. 71—.

⁸ Mt. s. 65.

⁹ Mt. s. 74.

sestä kirjasta. Tutkimuksessani viittasin varovasti siihen, että Sorolaisen syntyperä ehkä tarjoaisi selitysmahdollisuuden; tiedetään näet, että hänen isänsä oli aikoinaan muuttanut Suomeen Liivimaalta.¹⁰ En voinut silloin ulottaa tutkimustani 1642:ta myöhemmän vanhaan kirjakieleen, koska se ei kuulunut silloiseen tutkimustehtävääni ja koska se olisi merkinnyt huomattavan suurta lisätyötä. En kuitenkaan katsonut asiaa lopullisesti selvitetynksi, ja se jäi askarruttamaan mieltäni.

Nyt olen jatkanut tämän aiheen tutkimista koettamalla selvittää *perf. pro impf.*-ilmiön esiintymistä Ruotsin-vallan aikaisessa kirjasuomessa 1642:n jälkeen. Kun minulla kuitenkin ei ole ollut tilaisuutta tutkia kaikkia tuon runsaan puolentoista vuosisadan aikana painettuja suomenkielisiä kirjoja ja tekstejä, olen tutkittavia tekstejä valitessani noudattanut seuraavia periaatteita. Ensinnäkin olen rajoittunut suorasanaisten tekstien tarkkailuun, koska ne epäilemättä valaisevat tämäntapaista syntaktista kysymystä luotettavammin ja monipuolisemmin kuin runomittaiset. Toiseksi valaisevat kyseistä asiaa varsinaisesti vain sellaiset tekstit, joissa kerrotaan menneistä tapahtumista ja asioista. Esim. laki- ja asetusteksteistä ei ole sanottavasti hyötyä. Jokseenkin merkityksetön on tutkimusaiheeni kannalta myös esim. sellainen muuten tärkeä teos kuin JOHAN FROSTERUKSEN Hyödyllinen Huwitus Luomisen Töistä (Turku 1791), joka on eräänlainen luonnonoppi ja jossa teoksen sisällön vuoksi ei tarvita juuri muita tempuksia kuin preenssiä ja sen lisäksi perfektiiä (nykykielen mukaisissa funktioissa). Samasta syystä ovat monet muutkin tämän ajanjakson kirjat osoittautuneet aiheemme kannalta hedelmättömiksi. Kolmanneksi on selvää, että alkuperäiseksi suomeksi kirjoitetut tekstit ovat tärkeämpiä kuin käännökset. Neljänneksi on huomattava, että kyllin vankan pohjan vertailulle tarjoavat vain sellaiset kirjoittajat, joilta on käytettävissä suhteellisen runsaasti tekstiä. Jos joltakulta kirjoittajalta on vain muutamia tai muutamia kymmeniä esimerkkejä nykysuomen imperfektin funktioiden ilmaisemisesta, ei siitä voida paljoakaan päätellä, koska satunnaisten tekijöiden vaikutus silloin voi olennaisesti muuttaa kuvaa. Viidenneksi olen käytännöllisistä syistä tyytynyt tutkimaan niitä tekstejä, jotka ovat olleet saatavissa Turun

---

¹⁰ Mt. s. 84.

Yliopiston kirjastossa. Tämä rajoitus tuskin kuitenkaan on merkinnyt mitään olennaista aukkoa.

Mielenkiintoinen on Turussa syntyneen ja sittemmin Tammelan kirkkoherrana toimineen LAURENTIUS PETRI ABOICUKSEN (häneestä on käytetty myös nimeä TAMMELINUS; kuoli todennäköisesti 1671)¹¹ tuotanto, josta tekemäni havainnot antoivatkin minulle sysäyksen asian tutkimiseen. Hänellä näet *perf. pro impf.* on huomattavan yleinen. Luettelen aluksi esimerkkejä hänen eri teoksistaan¹²:

1) Selityxet Joca-Päiwäisten Huomen- Ehto ia Ruocalucuin eli siunausten (Turku 1644): Nijn myös Tobias hänen poicans cohta nuorudest opetti Jumalan sanasa, Jumalat pelkämän ia syndiä carttaman. Timotheuxen Äiti Eunica ia hänen iso Äitins Loidas, *owat* hänen lasna *opettanet*. A 2 a / Tätä *on ajatellut* se Hurseas Kuningas joca weljellens — — — Lupaisi colmandena päivän wastauxen anda; C 4 b / Æsopus Kirjoitta, että Kettu on Jumalald nijn Wijsaudel lahioitettu, että cosca hän näki muut Medzän Eläimet Jalopeuran Luolan mennexi, cusa he caicki reweltin ia ylösieltin, hän *on cadzonut* askeleit ia *palannut* tacaperin, C 4 b— / Ja seuraman Temistoelen tapa, joca, cosca Lacedæmonii ajoit händä Græciast taca tappaxens, nijn hän pakeni K. Admetuxen tygö, ja cosca hän hänengin oli siellä wihoittanut, nijn hän *on käynyt* Admetust wastan, ia *ottanut* hänen Poicans hänen sylijns, ia *candanut* Käsiwarsisans, F 1 a / Alexander myös cuin juoxis ollesans Clituxen ystäwäns läpidze pisti, nijn *on* haman cuolema hetkeens wapisewal omal tunnol *ollut*. G 3 b / Nijnucuin Israelin Canssa corwesa söit, (ia wielä moni häwyttöin) että suusta ia sieramista *on uloskäynyt*, iosta Jumala julmistui & löi heitä suurel rangaistuxel, L 2 a / Nijnucuin me luumme, yhdest Paimenest ia

¹¹ Laurentius Petri Aboicuksen elämästä ja toiminnasta ks. V. TARKIAINEN Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta, Porvoo 1922, s. 36—.

¹² Seuraava Laurentius Petrin kirjanen ei ole ollut käytettävissäni: Concio de vitanda fornicatione Christilinen Saarna Huoruden Wältämisest, Turku 1656. Hänen muut neljä saarnakirjaansa (tekstiä yhteensä n. 220 sivua) riittävät kuitenkin varmasti antamaan täysin luotettavan kuvan hänen kielenkäytöstään po. suhteessa. Hänen runomuotoisen teoksensa Synopsis chronologiæ Finnonicæ, rhytmica Eli Ajan Tieto, Suomenmaan menoist ja useost (Turku 1658) olen sivuuttanut.

cahdest Cardinalist, että Paimen *on* äkist lauma caitesans yhden suuren ia cauhian Sammacon äkännyt, josta *on paucahtanut* täydel änel parcuman. Nijn se tapahtui, että signä waelsi caxi cardinali eli Pawin ylmeisij, O 2 b.

2) Muutamat CHRistilliset Saarnat Yhteisest-Synnin Tunnus-toxest ia Hywästisiunauxest (Turku 1644): Jonga tähden myös Ensimmäisis Seuracunnis (cuin Hieronimus kirjoitta) Sanan cuuliat *owat* Amen, nijn corkial änel caicki yhteen suuhun *sanonet*, cuin Pitkäinen olis pauhannut. F 1 b.

3) Concio de decem virginibus Yxi Christillinen Saarna Kymmenest Neidzest (Turku 1649): Keisar Nerosta myös kiriotetan, *cosca* cuuli puhuttawan wijmeisest duomiost, ja että se piti tapahtuman äkist cuin pitkäisen leimaus, — — — Nijn hän *on* aina *pehiästynyt*, *ruwennut* wärisemän ia wapiseman cuin Pitkäisen tuuli, *on peittänyt* päänsä ja *wetänyt* idzens warioon, A 2 a / ia sen jälkeen saarnatan CHRistuxen sisäl ajamisest Hierusalemin, ia opetuslapsist, sekä sijtä Cansast jotca händä *on seurannut*, ia *edelkäyret* ia *weisannet*: Hosianna Dawidin Pojalle. A 3 b / Sencaltainen *on* myös se Ricas Mies *ollut*, josta idze H. CHRistus todista Luc. 16. *Etei* caikkenä eliaicanans *ole ajatellut* jocopäiwäst herculist, ia synnist elämä kiertans [sic!] ylönanda, siehen saacka että jo Helwettin joutui. Ja *cosca* hän jo Helwettis waiwas oli, sitten äsköin *on* silmäns äwoi *saanut*, ia *ruwennut* armoi keriamän; C 3 b / Me Luemme Alexander Magnuxest, *cosca* hän jongun erinomaisen asian tähden walwoa aicoi, ia ettei unen wäkewydeld olis woitettu, *on asettanut* yhden Waskisen Astian wuotens tygö, jonga päälle Käsiwardens ojensi, E 2 b.

4) Concio synodalis de angelis, Christillinen Saarna Engeleistä (Turku 1670): *Cosca* Herran Engeli ojensi kätensä Jerusalemin ylitze, nijn hän *on tappanut* 70 000 miestä colmena päiwänä, B 1 a / *Cosca* Persian Waldacunnan Försti, ja jällens Græcan maan Försti — — — *owat* Jumalan cansa palion *häirinet*, nijn se ylimmäinen Försti Michaël *on annettu* Jumalalda heitä auttaman ja warjeleman. Dan. 10. Ja *cosca* se suuri Draki, ja wanha Mato — — — ja hänen Engelins sodeit, nijn myös Michaël ia hänen Engelins sodei Taiwais, nijn eij draki woittanut, eikä heidän sians enämbi löytyy Taiwas; waan *owat* ulos *heitetyt*. Apoc. 12:8. seqq. Engeli Raphael myös Asmodeum otti fangixi ia sitoi hänen cauwas Egyptin corpeen

Tob. 8:3. Sentähden *owat* Machaberit *rucoillet* sanoden: B 1 b / Ja cosca [Moses] jo joutui 120. Ajastajan wanhaxi ja cuoli, *on* itze Herralda *haudattu* Deut. 74. ja Taiwasen Engelild *saatettu*, C 1 a.

Vaikka perfektin käyttö nykykielen imperfektin asemesta on Laurentius Petrin saarnoissa yleistä, ei se kuitenkaan ole aivan mielivaltaista, kuten jo esimerkeistänikin voinee päätellä. Voidaan ylimalkaisesti todeta, että *perf. pro impf:n* käyttö hänen tuotannossaan pysyttelee samoissa rajoissa kuin Sorolaisella.¹³ Ei tietenkään voida antaa mitään eksakteja lukuja, jotka kuvastaisivat tämän ilmiön suhteellista yleisyyttä eri kirjailijoilla, sillä ensinnäkin raja *perf. pro impf:n* ja nykykielenmukaisen perfektin välillä on usein tulkinnanvarainen ja toiseksi riippuu ratkaisevasti myös tekstin sisällöstä, mitä tempusfunktioita siinä eniten tarvitaan. Kaikesta tästä huolimatta voidaan mielestäni tilastollisellakin tutkimuksella selventää asiaa, kunhan vain pidetään mielessä, etteivät saadut prosenttiluvut ole eksakteja, vaan ainoastaan suuntaa osoittavia. Tässä sanottu koskee yhtä hyvin tuonnempana esitettäviä tilastollisia tietoja, vaikkei siitä joka kerta uudelleen huomauteta. Laurentius Petrin tuotannosta olen tilastollisesti tutkinut yhteensä 108 tekstisivua.¹⁴ Selvät sitaattit on tässä samoin kuin seuraavissakin tilastoissa jätetty huomioon ottamatta, koska ne eivät luotettavasti kuvasta tekijän omaa kielenkäyttöä. Mainituilla sivuilla oli laskelmani mukaan 400 nykykielen imperfektin funktioita edustavaa imperfektiä tai perfektiiä, joista perfektejä 108 kpl eli 27 %. Näin ollen voidaan Laurentius Petri Aboicus asettaa Sorolaisen rinnalle *perf. pro impf:n* viljelijänä.

Laurentius Petrin jälkeen on syytä mainita hänen aikalaisensa, Ristiinan kirkkoherra GEORGIUS ANDREÆ, jonka kirjallinen tuotanto rajoittuu yhteen ruumissaarnaan: Christilinen Rwmis-Sarna Sen Cunialisen, Toimelisen, Jumalisen ja nyt JVMALAN Tykönä Autuan JOHan Bomgardin — — — Hautamises (Turku 1654). Tässäkin saarnassa on suhteellisen runsaasti *perf. pro. impf.*-tapauksia, jotka osaltaan osoittavat tämän ilmiön kuuluneen 17.

¹³ Tämän ilmiön esiintymisestä Sorolaisella ks. TMK II s. 75—.

¹⁴ Selitykset... s. (b) 3 a — E 1 b + Concio de decem virginibus kokonaan (viimeinen lehti kuitenkin puutteellinen) + Concio synodalis de angelis kokonaan.

vuosisadan puolimaissa saarnojen kielelliseen muotiin. Kun julkaisu käsittää vain 30 tekstisivua, ei sen tekijää voida yhtä vahvoin perustein kuin Sorolainen ja Laurentius Petri leimata tyyppilliseksi *perf. pro impf.*:n viljelijäksi eikä ole myöskään syytä julkaista tilastollisia tietoja hänen kirjasestaan. Mainittakoon kuitenkin muutamia *perf. pro impf.*-esimerkkejä:

Nijn häiy ja Pahahengi Piru — — — njn cauwan heitä wieteli ja Kiusasi, että hö Jumalan käskyä wastoin *owat syönet* sijtä kielyst wijsauden pwsta josta Jumala sanoi. A 4 b / Urias mös wiattomast Cuoleman Kärsi, sen neuwon cautta ioca hänen etehens pidettiin, että Sodan Päämies Joab *on* hänen *asettanut* Caiekin Ahtahiman sian, cusza hän eij saanut paeta, B 2 a / Ja sijttä quin hän Wanhemaxi tuli, *Owat* hänen Wanhemans *wienet* hänen, Ensistä Wijburin Schoulun, ja siellä pidettin nincauwan, että hän oppi Nuorten Kiriat. D 2 b—.

Kronologisessa järjestyksessä seuraava kirjailija, jonka kielenkäytön tyyppillisiin piirteisiin *perf. pro impf.* selvästi kuuluu, on Ikaalisten kirkkoherra ABRAHAM IKALENSIS († 1675). Häneltä on käytettävissäni niin paljon tekstiä (yht. n. 250 sivua, nämäkin kaikki saarnoja), että asia voidaan varmasti todeta. Aluksi esimerkkejä hänen eri teoksistaan:

1) Hireus emissarius novi foederis, Se on: JESuxen Christuxen Meidän ainoan wälimiehem, Kärsimisen Historia (Turku 1659): SE Jumalinen wanha Tobias, cosca hän ymmärsi ett hänen sen ajaallisen cuoleman cautta piti täälä eriämän, *on* hän oikein *toimittanut* hänen taloins, ja *cutzunut* poicans tygöns, jota hän *on neuwonut* tällä tawalla: 3 / Cosca Israelin Cansa angaralla oriudella waiwatijn sildä Jumalattomalda C. Pharaolda, njn *on* Jumala *nähnyt* hänen cansans Surkeuden, ja *on ymmärtänyt* heidän tuscans, 10— / Sinä yönä cuin Christus petettijn, cosca hän oli asettanut hänen Ehtoollisens njn sanowat Ewangelistaat, että hän *on nosnut* ylös, *rijsunut* watteens ja *ruwennut* pesemään Opetuslastens jalcoia, ja *cuiwannut* niytä sillä Esilijnalla, jolla hän wyötetty oli. 13 / Samalla muoto cosca se Taiwallinen Jacob JESus Christus — — — rucoiili hänen Tawaallista [sic!] Isääns, että jos mahdollinen olis,

hän ottais häneldä pois sen Calkin, niijn ettei hän sitä jois; Nijn Jumala *on lähettänyt* myös hänen Engelins lohduuttaman händä. 46— / mutta Maanherralla oli silloin yxi culuisa fangi N. Ryöwäri, joca cutzutijn Barrabas, ja capinas oli murhan tehnyt; sentähden *on hän kysynyt* heildä: 88 / Ensimmäises Osas Tule meidän wariotta; I. Paicasta, eusta Christus *on vlgostalutettu*. N. Jerusalemist joca *on ollut* Jumalan oma — — — Caupungi. 132— / Että Christusta *on seorannut* palio Cansaa; Jonga seas *on ollut* myös mutamita Jumalisia waimoia jotea itkit, ja parguit. 138 / Mitä Hamanille *on tapahtunut*, että hän Mardocheuxen wahingosta iloitzi, nähdään — — 142 / 3. Pilekaisit myös händä Sotamiehiet, ja cokotit hänelle etickata sanoden: Jos sinä olet Judalaisten Cuningas niijn wapahda sinuas. 4. *On händä pilcannut* myös yxi pahantekijst, cuin hänen cansans ripustettu oli; 151—.

Vade-vale extremum: Se on, Christillinen Rwmijn Saarna, Ylitze Sen Cunniallisen ja Hywinoppeneen, Her JOHANNExen MATTHIÆ COLLINUxen (Turku 1671): Nijn [P. Pawali] ylös-lujettele täsä wijmeises lähetys kirjasans Thimotheuxen tygö (jota hän *on racastanut* nijneuin oma poicaans, ja Pispaxi sians Epheson *asettanut*) että Ihmiset niijnä wijmeisinä aicoina, eij pitänyt woiman sitä terwellistä oppia kärsiä, B 1 a / Cosca Temistocles oli joutunut maaneulkiaxi, *on hän turwannut* Cuning Artaxerxexeen, joca hänelle osottanut suuren Cuningallisen armon, ja lahjoittanut muitten seas hänelle Caupungita, yhden nimi *on ollut* Magnesia, sijtä hän *on saanut* leipä. B 3 b.

3) Charitas sine modo! Dilectio sine exemplo! Se on Mittamatoin ja tutkimatoin Jumalan Rackaus, — — — Lyhykäises ja yxikertaises Rwmijn Saarnas, Sen Cunniallisen ja Hywin Oppenuen Her JOHANNExen G. FAVORINUxen — — — Christillises Hautamises (Turku 1673): Tällä HERRasa edesmennyellä Kirekoherra wainalla, paitzi sitä usco joca seiso moninaisten asiain tiedos, jonga hän myös wireans oikian edesseisomiseen tarwitzi; — — — *On loistanut* myös yxi autuaxi tekewäinen usco, jonga hän *on julistanut* hywänä ja terwenä ollesans, C 4 a / Ja että hänen Christilliset ja Jumaliset Wanhembans ymmärsit hänen soweliaxi kiriallisin hario-tuxin, *owat* he hänen ensist eotona *andanut* kirjalle tottua, ja sijtten Anno- 1642 Festo Gregorij sijhen cuuluisan Schoulun Turkun *lähettäneet*, cusa hän *on ollut* opettaillens cuuliainen ja hänen

hariotnxisans [sic!] wiriä ja uscollinen, ja sitten cahdexan ajastajan perästä *johdattanet* siehen corkian ja cuuluisaan Academian Turcuhun — — D 2 a.

Yleisvaikutelma Abraham Ikalensiksen kielenkäytöstä on se, että *perf. pro impf.* on siinä suunnilleen yhtä suosittu kuin Laurentius Petri Aboicuksen kirjoissa. Tilastollisesti olen tutkinut hänen tuotannostaan 78 sivua.¹⁵ Niillä on kyseeseen tulevia *impf.*- ja *perf.*-muotoja yhteensä 430, joista perfektejä 200 eli n. 47 %.

Vielä 17. ja 18. vuosisadan vaihteesta olen löytänyt yhden saarnamiehen, jonka kielenkäytölle puheena oleva piirre on tyyppillinen: EERIK WALLENIUS, Oulun triviaalikoulun rehtori, sittemmin Kalajoen kirkkoherra († 1713). Hän on julkaissut ruumisaaunan: Christillinen Ruumin-Saarna, Cosca sen Hywin Cunniasucuisen, ja Corkiast Oppenen Herran, Herr JOHANNES CAJANUXEN — — — autuaallisesti cuollut Ruumis, hänen Lepocammioons ja Hautaans — — — johdatetuxi ja lasketuxi tuli (painettu: Turku 1706, mutta saarna pidetty jo 1703). Esimerkkejä:

Tätä on tämä Herra wainaja Prowasti Jumalisesti mieleensä *johdattanut*. Hän tiesi hywin, että — — — Jonga tähden hän on myös Jumalaan *turwannut*, Lapsudesa, Nuorudesa, Miehudesa ja Wanhudesa, joca monen heickouden alle annettu on. HERRA on ollut hänen Turwansa sekä Elämäsä että Cuolemasa: 17 / Hänellä [= vainajalla] oli yhdencaltainen Onni muiden Christittyin cansza, monda Wihollista, monda murhetta yhteistä ja erinomaista, joisa caikisa hän on *uscaldanut* HERRAN ZEBATHIN päälle, 40 — / Cosca Keisar Mauritius Tyrannilda Phocalda Sotawäen Päämieheldä — — — caickein hänen Lastensa cansza tuli surmatuxi, niijn on hän silloin usein *kertoinut* näitä P. Dawidin Sanoja: 50 / Wuonna 1692. 25. Päiwänä Toucocuusa on taas se Pyhä Jumala — — — *andanut* tämän Herra wainajan Sydämen ja Huonen päälle langeta mustat Murhen-Pilwet, ja hänen siwustansa sijrsi, ja ratkais hänen — — — Puolionsa, 63 / ja pidetän nyt ihmehen edestä cosca jocu Seuracunnan jäsen ei taida Kirja lukiä, mutta tämän Herra waina-

¹⁵ Hircus emissarius s. 1—28 ja 129—154 (so. kaksi saarnaa) + Vade-vale extremum s. A 1 a — C 4 b.

jan tullesa tähän Seuracundaan on sitä vastaan se ihmellinen asia ollut että joca on löytynyt joca Kirja on lukia taitanut. 65.

Walleniuksen koko kirjassa (72 tekstisivua) on kyseeseen tulevia impf.- ja perf.-muotoja 258, joista perfektejä 84 eli n. 33 %. Vaikka hän ei olekaan julkaissut muuta, riittänee tämäkin aineisto kyllin luotettavasti osoittamaan, että hänkin kuuluu *perf. pro impf.*:n suosijoihin.

Nyt olen luetellut selvimmät toteamani *perf. pro impf.*-ilmiön viljelijät. Tosin olen eräiden muidenkin kirjoittajien tuotannosta tavannut *perf. pro impf.*-tapauksia, mutta heidän tuotantonsa on ollut joko niin suppea tai sitten sisällöltään sellainen, ettei se ole tarjonnut riittävän vankkaa pohjaa tällaisen ilmiön tutkimiseen. Vaikka ei ole mahdotonta, että 17. ja 18. vuosisadan suomalaisen kirjallisuuden tarkempi seulominen voisi tuoda päivänvaloon edellä mainittujen lisäksi muitakin sellaisia kirjoittajia, jotka voidaan lukea *perf. pro impf.*:n suosijoihin, näyttää havaintojeni valossa kuitenkin siltä, että tämä muoti ensi sijassa kuuluu 17. vuosisadan kirjallisuuteen. Tätä käsitystä tukevat seuraavat havaintoni, jotka tämän ilmiön kannalta on tulkittava lähinnä negatiivisiksi.

Laurentius Petri Aboicuksen ja Abraham Ikalensiksen aikalainen TUOMAS RAJALENIUS (kotoisin Huittisista, kuollut Tyrvään kirkkoherrana 1688) on julkaissut mm. 112-sivuisen saarnakokoelman: Muutamat Christilliset Saarnat: Jotca Joca Wuosi Jumalan Seuracunnas saarnatan ia edespannan (Turku 1654).¹⁶ Tästäkin teoksesta voidaan poimia jokunen *perf. pro impf.*-tapaus, esim.

Että tämä Leski tuli Duomarin eten rijtaweliens päälle cai-paman, signä hän on oikein tehnyt. E 3 b—.

Tällaiset tapaukset ovat kuitenkin selvästi harvinaisempia kuin edellä mainituissa teoksissa. Tilastollisesti tutkimissani kahdessa saarnassa¹⁷ oli kyseeseen tulevia tempusmuotoja 132, joista perfektejä 10 eli n. 8 %.

Loimaan kirkkoherra CHRISTIAN PROCOPAEUS († 1693) on jättänyt jälkeensä kaksi painettua kirjaa, joissa on suorasanaista tekstiä

¹⁶ Lisäksi Rajalenius on julkaissut erikseen yhden lyhyen saarnan, joka ei ole ollut käytettävissäni: Lyhy Hää-Saarna (Turku 1654).

¹⁷ S. D 4 a — I 2 b, yht. 38 sivua.

yhteensä 66 sivua: 1) Cordiale morientium Eli Cuolewaisten Ihmis-
ten Sydämmen wahwistus walmistettu Cosca saatettin Lepocammions
12. Sept. A. 1680. Muinen Cunniallinen, Jumalinen ja Hywillä Ta-
woilla caunistettu Matrona H.stru CATHARINA HAAKS (Turku
1680). 2) Bonus episcopus, Se on, Uscollinen ja hywä Jumalan
Huonen Haldia, edespandu yxikertaisesa Saarnasa — — —, cosca
se Corkiasti oppinut, ja corkiasa Arwios pidetty, nytt Jumalan
tykönä Autuas. Doct. JOH. GEZELIUS — — — Haudattin,
— — — 24. Junij. Anno 1690 (Turku 1690). — Procopaeus käyt-
tää sangen johdonmukaisesti imperfektiä sellaisissa tapauksissa,
joissa nykykielikin sitä käyttäisi. Niinpä Cordiale morientium-
teoksessa on kyseeseen tulevia tempustapauksia laskelmani mukaan
73, joista perfektejä vain 4.

Mielenkiintoinen vertauskohta on aiheemme kannalta JOH.
WEGELIUKSEN 2-osainen postilla: Se Pyhä Ewangeliumillinen Wal-
keus Taiwallisesa Opisa Ja Pyhäsä Elämäsä (Tukholma 1747, 1749).
Se on tärkeä ensinnäkin laajuutensa takia (sisältää yht. 2264 sivua)
ja toiseksi siitä syystä, että se on samantyyppinen teos kuin Sorolaisen
Postilla; se on Sorolaisen jälkeen ensimmäinen suomalainen
koko kirkkovuoden postilla. Toisin kuin Sorolainen käyttää Wegelius
sangen johdonmukaisesti imperfektiä siinä, missä nykyinen kirja-
kielemmekin sitä käyttäisi. Selviä *perf. pro impf.*-tapauksia ei näy-
tä olevan juuri lainkaan, niin ettei esimerkkejäkään kannata esittää.

18. vuosisadan jälkipuoliskolla ilmestyneestä kirjallisuudesta en
ole tavannut mainittavassa määrin *perf. pro impf.*-tapauksia. Tätä
piirrettä silmällä pitäen olen tutkinut ensinnäkin seuraavia saarna-
julkaisuja, joissa kaikissa nykysuomen *impf.*:n funktiot yleensä il-
maistaan *impf.*:llä: 1) TUOMAS STEENBÄCK Se cuoleman catkeruden
makeuttawa Jumalan Lasten Autuus (Tukholma 1750). 2) MATTHIAS
PAZELIUS Christillinen Walmistus Mieluiseen ja Autualliseen Cuole-
maan (Turku 1764). 3) JOHAN LAIHIANDER Yxi Jumalalda opetettu
Cuolewaisuden tutkindo (Turku 1768). 4) HENRIC POPPIUS Wanhurs-
kan Rohkeus Kuolemasa (Vaasa 1781). — Myöskään Sorolaisen ja
Wegeliuksen lähin seuraaja postillan tekijänä, ANDERS BJÖRKQVIST
(Uskon harjoitus Autuuteen, Turku 1801), ei näytä harrastavan
perf. pro impf.-käyttöä. Sama voidaan todeta 18. vuosisadan jälki-
puoliskon huomattavimmista suomenkielisistä proosakirjailijoista
ANDERS LIZELIUKSESTA ja CHRISTFRID GANANDERISTA.

Vaikka 1600-luvulla on saarnakirjailijoita, jotka suhtautuvat torjuvasti *perf. pro impf.*-ilmiöön (Rajalenius, Procopaeus), ja vaikka toisaalta Wallenius viljelee sitä vielä 1700-luvun alussa (hänen saarnansa on pidetty v. 1703), on kuitenkin perusteltua luonnehtia puheena oleva kielenkäyttöseikka 1600-luvun suomalaisessa saarnakirjallisuudessa yleiseksi tyylipiirteeksi. Ilmiön esiintymisestä muussa kirjallisuudessa kuin saarinoissa ei voida paljoakaan sanoa, koska muuta tällaisen ilmiön tarkkailuun soveltuvaa suomenkielistä kirjallisuutta ei tältä ajalta juuri ole.

On selvää, että ensimmäinen suomalainen saarnakirja, Sorolaisen Postilla, on vaikuttanut seuraavien aikojen suomalaiseen saarnatyyliin. V. TARKIAINEN on todennut, että Sorolaisen Postillan vaikutus Laurentius Petri Aboicuksen saarinoihin on ilmeinen.¹⁸ Todennäköisesti Sorolaisen Postilla on osaltaan vaikuttanut siihenkin, että hänen seuraajansa suosivat *perf. pro impf.*-tyyppiä. Tuskin kuitenkaan Sorolaisen vaikutus yksin riittää selittämään piirteiden yleisyyttä seuraavien vuosikymmenten saarnakirjallisuudessa. Tämä piirrehän näyttää eräillä hänen seuraajillaan olevan jopa yleisempi kuin hänellä itsellään. Emme siis voi tyytyä siihen, että koettaisimme selittää, mistä tämä piirre on tullut Sorolaisen kieleen, ja hänen seuraajiensa kohdalla viittaisimme vain hänen vaikutukseensa.

Koettaessamme lähemmin selvittää ilmiön historiaa on ensiksi todettava, etteivät esille tulleet seikat millään tavoin horjuta sitä aikoinani tekemääni päätelmää, että vanhassa kirjakielessämme esiintyvä *perf. pro impf.* perimmältään johtuu vieraiden kielten vaikutuksesta. Tämä käsitys perustui lähinnä vanhojen suomalaisten tekstien vertailuun vieraskielisiin esikuviinsa sekä siihen, ettei suomen murteista sen paremmin kuin lähisukukielistäkään (lukuunottamatta viron vanhaa kirjakieltä, jossa se selvästi johtuu saksan vaikutuksesta) tunneta tällaista käyttöä. Piirteiden vierasperäisyyteen viittasi edelleen se, että Agricola korjatessaan ennen julkaisemiaan tekstejä on vähentänyt tämän piirteiden käyttöä ja että sitä viljelevät vanhimmista kirjailijoista ahkerimmin sellaiset, joilla muutenkin on tempusten käytössä tuntuvaa vierasvoittoisuutta (kuten Upsalan

¹⁸ Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta s. 41.

evankeliumikirjan katkelma, PAAVALI JUUSTEN ja OLAVI ELLI-MAEUS).¹⁹ Tämän tyylipiirteen vierasperäisyyttä vastaan ei suinkaan puhu myöskään se yllä todettu seikka, että se 18. vuosisadalle tultaessa harvinaistuu ja vähitellen näyttää kokonaan katoavan. Päinvastoin tällainen kehitys näyttää osaltaan kuvastavan kirjallisen kielenkäytön vakiintumista ja suomalaisten kirjoittajien kielikorvan herkistymistä.

On mahdollista, että myös ruotsalaiset kirkolliset tekstit — lähinnä kai saksasta käännetyt — ovat joissakin tapauksissa antaneet suomalaisille saarnakirjailijoille aiheen perfektin käyttöön, mutta ilmeisesti *perf. pro impf.*-ilmiön varsinainen alkulähde on saksa, kuten jo Sorolaista tutkiessani olen otaksunut. Kuten olen osoittanut, niin *perf. pro impf.*-tapaukset vanhimmissa kirjasuomessa ovat tavallisesti juuri sellaisia, jollaisissa saksassa (myös Lutherin kielessä) käytetään perfektii.²⁰ Myös tutkimieni 17. ja 18. vuosisadan tekstien *perf. pro impf.*-tapaukset ovat samanlaisia. Ne laajahkot otteet Sorolaisen Postillan lähteinä olleista saksalaisista postilloista, jotka RAFAEL HOLMSTRÖM on esittänyt²¹, osoittavat, miten tarkoin Sorolainen on seurannut näiden lähteidensä saarnatyyliä, vaikkei hän olekaan niistä suoranaisesti kääntänyt. Vaikkakaan ei ole yksityiskohtaisesti selvitetty, mitä apuneuvoja esim. Laurentius Petri Aboicus ja Abraham Ikalensis ovat käyttäneet saarnoja kirjoittaessaan, voitaneen kuitenkin olettaa, että Lutherin teokset ja saksalaiset saarnakirjat ovat olleet tärkeitä lähteitä.²² Kaikesta päättäen tämä saksalaistyyppinen perfektin käyttötapa on tullut suomalaisen pappismiesten saarnoihin esikuvina olleista saksalaisista saarnajulkaisuista saarnojen rakenteen ja tyylin mukana. Raja perfektin ja imperfektin funktioiden välillä on ollut suomen kansankielessä sen verran epämääräinen, ettei tällainenkaan perfektin käyttö ole kovin pahasti loukannut suomalaisten kielikorvaa. Eihän tämä raja nykyisessä kirjakiellelläkään ole ehdottoman jyrkkä.

Edellä sanotun valossa täytyy pitää todennäköisenä, että *perf. pro impf.* Sorolaisenkin kieleen on tullut ensi sijassa kirjallisista

¹⁹ Ks. TMK II s. 64—.

²⁰ Mt. s. 81—, jossa myös kirjallisuusviittauksia.

²¹ Eerikki Eerikinpoika Sorolainen (Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia XXXIX), Hämeenlinna 1937, s. 232—.

²² Laurentius Petrin suhteen ks. TARKIAINEN mt. s. 43, 48.

lähteistä, so. saksalaisesta saarnakirjallisuudesta. Se, että hänen vanhempainkotinsa ei ollut puhtaasti suomalainen, on ehkä voinut vaikuttaa asiaan sillä tavoin, että Sorolaisen suomalainen kieli-korva tästä syystä ei ollut kyllin herkkä torjumaan tällaista vierasta piirrettä.

Jos yllä esittämäni päätelmät ovat osuneet oikeaan, on tässä esi-merkki siitä, miten nuoreen, vielä hieman vakiintumattomaan kirjakieleen on kirjallista tietä tunkeutunut vieras syntaktinen piirre, joka kuitenkin ei ole ollut pahasti kielitajua loukkaava, miten tämä piirre on jonkin aikaa ollut muodissa ja miten se kirjakielen kehittyessä sitten on vähitellen, kuin huomaamatta väistynyt.

OSMO IKOLA: *Über eine stilistische Eigenheit des Schriftfinnischen im 17 Jahrhundert.*

Dieser Aufsatz ist auf deutsch erschienen in: Mémoires de la Société Finno-ougrienne 125 (S. 69 ff.), Helsinki 1962.